

Teksti testissä

Milloin referoin, milloin siteeraan?

Mervi Murto

Sekä aineistopohjaisen esseen kirjoittaminen että tekstitaidon koe edellyttävät, että osaa käyttää pohjatekstiä sujuvasti omassa kirjoituksessaan. Miten ja miksi? Oleellista on miettiä, milloin on syytä käyttää suoraa lainausta, milloin taas ottaa pohjateksti esiin sitä omin sanoin referoiden. Joka tapauksessa kaiken lainatun tulee palvella oman tekstin kokonaisuutta. Ohjenuorana kuitenkin kannattaa pitää sitä, että suoraa lainauksia on syytä välttää, jollei niihin ole erityistä aihetta.

- Suora lainaus on paikallaan, kun lainattavan ilmauksen sisältö on erityisen painava.

Esimerkiksi tekstitaidon kokeen sarjakuvatehtävässä ollut Wagnerin repliikki ”Mitä nyt taas?” painottuu vahvasti, koska se on stripin ainoa ääneen lausuttu repliikki ja viestii itseään enemmän: Wagner on lukenut Viivin ilmeet ja päätellyt, että *taas* tällä on jotakin huomautettavaa. Castillonin novellissa yksi naisen repliikki – tai oikeastaan vain yksi sen sana (ohessa kursivoitu) – kertoo vahvasti hänen halustaan olla sosiaalisesti keskivertoa parempi: ”Mikä poikaamme meni, kun hän nai niin *tavallisen* naisen?” Jos ja kun siis tekstin johonkin kohtaan tiivistyy erityisen paljon informaatiota, sitä suurempi syy on lainata kyseinen kohta suoraan.

- Suora lainaus on perusteltu, jos sitaatti osoittaa jotakin tärkeää kieleen, tyyliin tai ilmaisun sävyyn liittyvää.

Tyylipiirteitähän on hankala mennä omin sanoin referoimaan, näyttö puhuu puolestaan paremmin. Varsinkin kun aineistona on kaunokirjallinen teksti tai tyyliltään erityisen kohosteinen teksti, suorat lainaukset ovat tarpeen. Näin oli muun muassa tekstitaidon 3. tehtävän Tammisen kolumnissa, jonka

liioittelevuutta ja ironisuutta on hankala todistaa ilman riittäviä suoria lainauksia:

”Ensin rämmit läpi poikavuosien ketteryysradan, keräät kovuutta ja rohkeutta ja jääräpäisyyttä tai itket ja keräät” on oiva näyte Tammisen kärjekkäästä ja ironisesta tyylistä.

- Omia mietteitä ei merkitä lainausmerkkeihin.

Kirjoittajan omia mietteitä ei ole syytä merkitä lainausmerkkeihin – itseään ei siis tarvitse siteerata, onhan koko teksti aina kirjoittajan ajattelun näkyväksi tekemistä:

Sananlaskut saavatkin miettimään: ”Olemmeko edelleen näin vaikenuvia?”

Miten liittää sitaatti omaan tekstiin?

Useimmille abiturienteille tuottaa suuria hankaluuksia ensinnäkin valita sopiva siteerattava kohta ja toiseksi liittää sitaatti osaksi omia virkkeitä. Perussäännöt kannattaa kerrata.

- Sitaatin eteen on hyvä laatia johtolause, joka ilmaisee puhujan. Johtolauseen perään pannaan kaksoispiste. Johtolause voi olla myös sitaatin jäljessä.

Jos sitaatti on kokonainen virke, se tietysti alkaa isolla ja sen päättömerkki tulee lainausmerkkien sisään. Helpointa onkin lainata kokonainen virke.

Tamminen kärjistää: ”Naisia suihkii ohi molemmin puolin ja kaikilla niillä konsteilla, joita mies ei pitänyt minään.”

tai

”Naisia suihkii ohi molemmin puolin ja kaikilla niillä konsteilla, joita mies ei pitänyt minään”, kolumnisti kärjistää.

Kyseisen kohdan monet poimivat vastauksiinsa, mutta virheitä sattui, esimerkiksi seuraavanlaisesti:

Samalla kerrotaan, kuinka ”naisia suihkii ohi molemmin puolin ja kaikilla niillä konsteilla, joita mies ei pitänyt minään”.

Sana *naisia* aloittaa Tammisen virkkeen, minkä pitäisi näkyä myös sitaatisa. Jälleen selvä johtolause ja kaksoispiste – jolla samalla välttäisi myös hämärän passiivimuodon *kerrotaan* – olisi parempi lainauksen edellä, ja koko lainattu virke päättömerkkeineen hahmottuisi hyvin.

Valitettavasti moni toisaalta käyttää kaksoispistettä sellaisessa kohdassa, jossa edellä ei olekaan puhujaa ilmaisevaa johtolausea vaan muunlainen lause:

Miehet ovat pulassa miehisiytensä takia ja: "Naisia suihkii ohi molemmin puolin".

Virhe korjaantuisi esimerkiksi seuraavasti:

Miehet ovat pulassa miehisiytensä takia, joten Tamminen toteaa: "Naisia suihkii ohi molemmin puolin."

Toinen esimerkki liiasta kaksoispisteestä:

Ärtyneisyys miestä kohtaan näkyy hyvin kohdassa: "Uskomatonta, miten voitkin tehdä kaiken niin hutiloiden." Korjaukseksi riittäisi pudottaa kaksoispiste pois ja siirtää silloin piste koko virkkeen loppuun, lainausmerkkien ulkopuolelle. Siis kaksoispiste sitaatin edelle vain puhujaa ilmaisevan johtolauseen jälkeen!

Hyvin tavallinen virhe on myös se, että kokonainen virke liitetään omaan virkkeeseen että-sanalla:

Tamminen myöntää itsekin, että "Kärjistyksiä, kyllä."

Että-sana aloittaa kuitenkin aina sivulauseen, jonka sisälle ei kokonainen lainattu virke istu. Jälleen siis olisi parempi käyttää erillistä johtolauseetta ja kaksoispistettä: *Tamminen myöntää itsekin: "Kärjistyksiä, kyllä."*

- Jos haluaa lainata virkkeestä vain osan, pois jätetyn kohtaan merkitään kaksi viivaa.

Tamminen kärjistää, että epämiehekäs voi olla kymmenillä tavoilla, mutta on – – vain yksi, salaperäinen tapa olla oikea mies".

"Äänen sointi – – on kietoutunut yhteen puheen kanssa", Peräkylä toteaa artikkelissa.

Jos taas haluaa esimerkiksi kuvailla tekstin sanavalintoja, ei kannata poimia irrallisia, yksittäisiä sanoja alkuperäismuodossaan ja merkitä kutakin erikseen lainausmerkkeihin:

Tamminen käyttää monia kärjekkäitä sanavalintoja, kuten "rämmit", "ämmämäiseksi" ja "tosimiehen".

Notkeammin saman voi tehdä niin, että kokoaa esimerkkisanat yhteen ja näyttää ne perusmuotoisena, ilman suoran lainauksen merkkejä:

Tamminen käyttää monia kärjekkäitä sanavalintoja, kuten rämpiä, ämmäinen ja tosimies.

- Jos siteeraa katkelman, johon sisältyy jo lainausmerkeissä olevia aineksia, sitaatin sisälle jäävät lainausmerkit muuttuvat "-merkistä 'merkiksi.

Tamminen yleistää kuvaa miehestä: "Mies ei käy kursseilla, ei ainakaan, jos kurssin otsikossa on sana 'hyvinvointi', 'viestintä' tai 'opetus' ". Siis ei täysisiä lainausmerkkejä lainausmerkkien sisään!

• Oman virkkeen ja lainauksen välille ei pidä lisätä turhia "liitoskappaleita".

Kohosteisuutta tekstissä on muutenkin, sillä keskellä tekstiä on yksi kappale, joka menee näin: "Mies ei osallistu kulttuuritilaisuuksiin." Tuon erottaminen omaksi kappaleekseen viittaa myös vahvasti ironiaan. >

Kohosteisuutta tekstissä on muutenkin, sillä keskellä tekstiä on kappale "Mies ei osallistu kulttuuritilaisuuksiin". Lauseen erottaminen omaksi kappaleekseen luo kohtaan ironisen vivahteen (tms.).

Kun siis oman virkkeen sisään istutetaan lainattu virke, kuten edellä, sen päättömerkkiä ei merkitä näkyviin, koska oma virke vielä jatkuu. Siksi piste on edellä olevassa esimerkissä vasta lainausmerkkien ulkopuolella.

• Jos lainataan useita lyhyitä virkkeitä peräkkäin, ne on syytä pitää erillisinä virkkeinä myös omassa tekstissä.

Varsinkin novellin naisen repliikeistä monet intoutuivat poimimaan ja yhdistelemään lyhyitä virkkeitä peräjälkeen samaan virkkeeseen.

Nainen käyttää runsaasti lyhyitä moitteita, huudahdus- ja kysymyslauseita, kuten "Et kai istu pöntölle?", "Taas kännykkäsi soi.", "Voi ei!"

Tulos näyttää melkoiselta risuaidalta lainausmerkki- ja pilkkurivistöineen. Parempi olisi esittää kukin lainaus omanaan:

Nainen käyttää runsaasti lyhyitä moitteita, huudahdus- ja kysymyslauseita: "Et kai istu pöntölle?" "Taas kännykkäsi soi." "Voi ei!"

Vielä tyylikkäämpään tulokseen pääsee, jos valitsee novellista kohdan, josta yhdellä otoksella löytyy riittävästi näyttöä naisen lausetyypeistä:

Nainen käyttää runsaasti lyhyitä moitteita, huudahdus- ja kysymyslauseita: "Taas kännykkäsi soi. Pane se pois päältä, etkö nähnyt kylttejä! Ei tämä ole mikään postitoimisto. Etkö vastaa?"

Näin selvittäisiin yksillä lainausmerkeillä.

Oma ja lainattu erotettava

Jo lukion ensimmäisellä kurssilla opetellaan referoinnin perussäännöt, joista keskeisin on oman ja lainatun selvä erottaminen. Pahinta on, jos suora lainaus, kuten seuraavan esimerkin sananlaskut, ei mitenkään erotu: Vain silloin ollaan kanssakäymisissä jonkun kanssa kun tarvitsee jotakin, siitä puhe mistä puute. Puhelioiden ihmisten juttuja ei välttämättä uskota tai häntä ei pidetä niin viisaana kuin itse luulee olevansa. Joka paljon puhuu, se vähän tietää.

Yhtä paha rike on käyttää suoraa lainausta ilmaisematta, mistä se on peräisin: *Keskustelu tarvitsee vähintään kaksi osapuolta: "Keskustelu ei aina ole puhetta. Eikä puhe aina keskustelua."* Voimme keskustella myös elein ja ilmein.

Myöskään selvää referointia ei pidä ottaa omiin nimiin. Seuraavassa, eräästä tekstitaidon kokeen vastauksesta poimitussa kappaleessa koko alkuosa on selvästi Tammisen kolumnin referointia, mutta kirjoittaja ei ilmaise sitä mitenkään, vaikka kappaleen lopussa hän taas käyttää (turhankin pitkiä) suoria lainauksia:

Naisten ongelmiin puututaan nopeammin kuin miesten. Jos naisporukka joisi viinaa kaupungin puistossa, sitä kauhisteltaisiin. Tai jos nuoret naiset olisivat syrjääntyneisyystilastojen kärjessä puututtaisiin siihen heti. Mutta kun on kyse miehistä on tilanne aivan toinen. "Äijistä ei ole niin väliä, sillä heidän ongelmiinsa on totuttu – –." "Nuorista miehistä ei ole niin väliä, sillä he ovat itse antaneet ymmärtää, että pojat on poikia ja että mies menee ja mies tulee."

Irrallisuus ja sitaatin vajavaisuus

Eräs vastaus alkoi näin: *Palttalan artikkelin Tiedän mitä tarkoitat kuvassa keskusteluntutkija Anssi Peräkylän puhekuplassa lukee: "Eikä puhe aina keskustelua."* Se kuvaa hyvin *Claire Castillonin novellin henkilöiden vuorovaikutusta*. Peräkylän sitaatti on epäonnistunut, koska se on kommentti toiseen repliikkiin, jota nyt ei kuitenkaan tuoda esiin. Onkin syytä pitää huoli siitä, että lainaus on ymmärrettävä sellaisenaan, ilman tekstiyhteyttään. Saman asiasisällön olisi voinut välittää referoiden: *Palttalan artikkelin Tiedän mitä tarkoitat kuvassa keskusteluntutkija Anssi Peräkylä tuo esiin, ettei puhe aina ole keskustelua, mikä tulee hyvin esiin Claire Castillonin novellin henkilöiden vuorovaikutuksessa.*